

Krunoslava Topolovac

NASTAVA ISTORIJE U MUZEJSKIM ZBIRKAMA

(Iskustva iz rada pedagoške službe Zemaljskog muzeja BiH)

Zemaljski muzej BiH u Sarajevu bio je jedna od prvih muzejskih institucija u Jugoslaviji koje su organizovale stalnu pedagošku službu. Bilo je to prije punih 20 godina. Danas ova služba broji 5 stručnjaka sa visokom školskom spremom, a njihov prvenstveni zadatak jeste realizacija obrazovno-vaspitne funkcije Zemaljskog muzeja.

U svom dosadašnjem radu, pedagoška služba Zemaljskog muzeja koristile se i koristi se iskustvima drugih muzeja u našoj zemlji i u svijetu. Ostvarila je značajne rezultate. No, i pored toga njene djelatnost je još uvijek u mnogo čemu pionirskog karaktera.

U posljednje vrijeme, pored napora da se poveća ukupan broj muzejskih posjetilaca, što je vezano za razne forme propagandne aktivnosti, uloženo je mnogo truda da se podigne kvalitet obrazovnog rada. Naročita pažnja posvećena je radu sa školama u gradu Sarajevu i bližoj okolini. Težilo se da što veći broj učenika raznih sarajevskih škola prođe kroz Zemaljski muzej, ali, istovremeno, da se tim učenicima pruži što više, da to ne budu ni besadržajne šetnje kroz muzejske izložbene prostorije, ni ekskurzije informativnog karaktera koje više zamaraju nego što koriste, već pravi nastavni časovi, dobro pripremljeni i usklađeni sa zahtjevima nastavnog plana i programe. Da bi to postigli, pedagozi su uspostavili lične kontakte s mnogim nastavnicima i profesorima, posjećivali su sastanke aktiva nastavnika odgovarajućih predmeta i učestvovali u njihovom radu, te ostvarili uspješnu saradnju sa Prosvjetno-pedagoškim zavodom Sarajevo. U cilju upoznavanja nastavnika i profesora sa bogatstvima naših izložbi i mogućnostima njihovog korištenja u nastavi organizovano je nekoliko seminara. Na ovim seminarima razmatrane su pitanja vezana za izvođenje nastave u muzejskim zbirnama, održavani su ogledni časovi, a svi učesnici seminara provedeni su kroz muzejske zbirke uz iscrpna objašnjenja muzejskih pedagoga.

Obzirom da je Zemaljski muzej muzej kompleksnog tipa - ima Arheološko, Etnološko i Prirodnjačko odjeljenje, to su i mogućnosti za izvođenje nastave veoma velike. Konkretno, naše zbirke koriste se u nastavi istorije, biologije, hemije, geografije, poznavanja prirode i društva, likovnog vaspitanja. U ovom kratkom osvrtu zadržaću se isključivo na nastavnim časovima iz istorije koji se održavaju u preistorijskoj, antičkoj i srednjovjekovnoj izložbi Arheološkog odjeljenja. Zbog ograničenog vremena neću biti u mogućnosti da dam i konkretne primjere.

Na naše nastavne časove dolazi u principu uvijek po jedno razredno odjeljenje u pratnji svog predmetnog nastavnika. Čas traje kao i u školi 45 minuta, s tim što učenici mogu, ukoliko to žele, ostati i duže da bi završili neki zadatak - prepisali legende, skicirali neki eksponat, odgovorili na postavljena pitanja.

Ove posjete mogu biti vezane za jednu određenu nastavnu jedinku. No, iz praktičnih razloga, radi uštede u vremenu, one se mnogo češće vezuju za nekoliko srodnih nastavnih jedinki koje čine logičnu cjelinu, jednu nastavnu temu. Učenici mogu posjetiti muzej prije prelaska na samo gradivo; to je onda informativna ekskurzija koja ima cilj da učenike pripremi, zainteresuje i uvede u određenu materiju. Mnogo je, međutim, korisnije - i to se češće praktikuje - da se ova posjeta organizuje neposredno nakon što se u školi pređe određeno gradivo, dakle u okviru časova utvrđivanja i ponavljanja.

Pred samu posjetu nastavnik razgovara s učenicima, priprema ih za rad u muzeju postavljajući pri tom i konkretne zadatke pojedincima ili grupama učenika. U čemu se zapravo sastoji ova priprema? Prije svega, učenicima treba saopštiti da odlazak u muzej nije isto što i šetnja ili izlet. To je redovan nastavni čas koji treba ozbiljno shvatiti. Ukoliko su u pitanju mlađi učenici, nastavnik će provjeriti kakve su njihove predstave o ovoj ustanovi. Ako je potrebno, objasniće im šta su to muzeji i kakva je njihova uloga u savremenom društvu. Upozoriće ih da su izloženi predmeti u muzeju sređeni, da svake izložba predstavlja jednu skladnu cjelinu; ima svoju temu isto kao i knjige i kao takva ona nešto saopštava posjetiocu. Ovo je izvanredna prilika da se učenicima ukaže na kulturnu, istorijsku i naučnu vrijednost predmeta koji se čuvaju u muzejima, da im se objasni šta sve sačinjava kulturno nasljeđe jednog naroda i kako se prema njemu treba odnositi. Konačno, nastavnik će saopštiti učenicima cilj posjete, reći će im kako se zove izložba koju će razgledati i na što treba prilikom posjete da posebno obrate pažnju.

Postavljajući konkretne zadatke pojedincima ili grupama učenika nastavnik će voditi računa o njihovim sposobnostima i individualnim sklonostima. Zadaci ne smiju biti preteški, ali ipak takvi da od učenika zahtijevaju samostalnost i određenu misionu aktivnost - razmišljanje, upoređivanje, zapažanje, a ne neku čisto mehaničku ranju ili isključivo memorisanje novih činjenica.

U poređenju sa redovnim nastavnim časovima koji se održavaju u školskoj učionici, časovi u muzeju predstavljaju specifičan, nesvakidašnji oblik rada. Učenici ne dolaze u muzej da slušaju predavanje, nego da razgledaju izložbu. Zbog toga na ovim časovima dominiraju metode demonstracije i dijaloga kojima se učenici aktivno uključuju u nastavni proces. Uvodno izlaganje ne traje duže od 10 do 15 minuta i sadrži osnovne podatke o izložbi. Ostale objašnjenja daju se tokom obilaska i razgledanja izložbe, pri čemu se učenici upućuju na posmatranje eksponata, ali i na razmišljanje i donošenje samostalnih logičkih zaključaka.

Mi omogućujemo mladim posjetiocima da se dote slobodno kreću prilikom razgledanja izložbe. Smatrano da je bolje da učenici sami traže i posmatraju određene eksponate, nego da gledaju samo ono na što ih se upozorava, ali bez interesovanja. Razumije se, kretanje i rad grupe treba usmjeravati, ali tako da se ne guši radoznalost i inicijetiva učenika.

Trudimo se, takođe, da objašnjenje koja dajemo prilikom razgledanja izložbe prilagodimo uzrastu, predznanju i interesovanju učenika. Ta objašnjenja ne smiju biti suviše opširna, jer to zamara i otupljuje oštrinu posmatranja. Često ne moraju biti ni potpuna; učenike treba podstaći da misle i sami donose sud. Bitno je pomoći im da na osnovu sačuvanih predmete iz prošlosti, često nepotpunih i oštećenih, rekonstruišu u svojoj mašti sliku određene epohe. Za razliku od verbalnih metoda nastave koja još uvijek dominiraju na školskim časovima, u muzeju se znanje stiču na sasvim drugačiji, mnogo lakši i zanimljiviji način - vizuelnom percepcijom, pri čemu se razvija mašta, obogaćuje emocije, razvija sposobnost posmatranje, uočavanja i zaključivanja.

Ukoliko su došli pripremljeni u muzej, učenici predstavljaju zaista zahvalnu publiku. Zainteresovani su i pažljivi, čitaju legende, bilježe, međusobno diskutuju, postavljaju pitanja. Često nas ugodno iznenade svojim zapažanjima i zaključcima.

Nastavne časove u muzeju kod nas drži muzejski pedagog. Škole se prethodno najevljuju, a svi nastavnici koji to žele i smatraju potrebnim mogu uvijek doći i dobiti potrebna objašnjenja. Oni to i čine jer moraju dobro poznavati muzejske zbirke da bi mogli organizovati i izvesti posljednji čin kojim se završava posjeta muzeju. To je čas u razredu na kojem će se razgovarati o onome što su učenici vidjeli i naučili za vrijeme obilaska i razgledanja muzejske izložbe. Ovaj čas može da bude vrlo živ i dinamičan. Učenici čitaju svoje pismene zadatke ili usmeno referišu, pričaju o onome što su vidjeli u muzeju, iznose svoje utiske i zapažanja. Dužnost nastavnika je da rukovodi i usmjerava njihovu diskusiju. Cilj ovog časa jeste sistematizacija i utvrđivanje znanja stečenih na rednijim školskim časovima i u muzeju. Učenici uče da upoređuju, daju ocjene, izvode zaključke. To nije jednostavno reprodukovanje pređene građe isključivo u cilju ocjenjivanja, već osmišljavanje sa novih pozicija, ponavljanje, ali na nov način, pri čemu se razvija sposobnost analiziranja, uopštavanja, zaključivanja, jednom riječju logičkog mišljenja.

Naša dosadašnja iskustva ukazuju da su koristi od ovakvog rada višestruke. U prvom redu ostvaruje se maksimalna očiglednost u nastavi. Istina, nastavnici istorije koriste danas i u razredu razna očigledna sredstva - istorijske karte, slike, grafikone, pa i savremena audiovizuelna sredstva - radio, televizor, dijeprojektor, magnetofon. Međutim, neposredno posmatranje istorijskih spomenika i uopšte predmeta iz prošlosti je nešto sasvim drugo. Nikakve slike, projekcija ili

film ne mogu na učenika djelovati tako snažno i uvjerljivo kao originalni predmeti iz prošlosti, posebno kad je riječ o muzejskoj izložbi, u kojoj su ti predmeti pažljivo odabrani, sređeni, te dopunjeni rekonstrukcijama, ilustracijama i legendama tako da predstavljaju jednu idejnu i estetsku cjelinu. Znanja učenika stečena na školskim časovima i iz udžbenika u muzeju oživljavaju, postaju trajnije, sadržajnije i kvalitetnije. Vremenske i prostorne prepreke se gube, a mnogi za učenike ranije apstraktni pojmovi postaju sada konkretni i jasni. Čas istorije u muzeju predstavlja za učenike doživljaj koji ostavlja neizbrisiv trag u njihovom sjećanju. Umjesto mehaničkog pamćenja istorijskih činjenica, učenici usvajaju znanje svjesno, s razumijevanjem; bez teškoća navikavaju se da istorijski misle, a to je upravo jedan od osnovnih i najvažnijih ciljeva nastave istorije.

Čas istorije održan u muzeju ima uvijek, uz obrazovni, i veliki vaspitni značaj. Neposredni kontakt sa predmetima koji čine sastavni dio našeg kulturnog nasljeđa utiče na razvijanje patriotskih osjećaja kod učenika. U isto vrijeme, posmatranje umjetničkih spomenika doprinosi njihovom estetskom vaspitanju. U muzejima i galerijama učenici se susreću sa djelima istinske i trajne vrijednosti. Mi im pomazemo da shvate ta djela, da ih zavole i uživaju u njima, što oplemenjuje duh tih mladih ljudi, bogati njihov emocionalni život, odvrćajući ih od kiče i trčanja za bezvrijednim pomodnim stvarima.

Posjeta muzeju pruža velike mogućnosti za samostalan rad učenika i razvijanje njihovih kreativnih sposobnosti. Oni mogu da crtaju, skiciraju, odgovaraju na postavljena pitanja, obrađuju pojedine teme i pišu kraće referate.

Kao i svi ostali oblici vanrednog rada i posjete muzejima mogu se iskoristiti za razvijanje svjesne samodisciplinane učenika, te njegovanje drugarstva i kolektivnog duha.

Na kraju ovog referata, željela bih da kažem u kojoj mjeri škole i nastavnici koriste naše usluge i dovode učenike u muzej radi održavanja nastavnih časova. Pošto imamo uredne i sređene knjige evidencije o kretanju posjetilaca, to nije bilo teško utvrditi. U toku posljednjih pet godina nastavnim časovima u našem muzeju prisustvovalo je godišnje prosječno 10.000 učenika iz raznih škola I i II stepena sa šireg područja grada Sarajeva; ta cifra zapravo varira od 8.000 do 12.000 učenika godišnje. Cifra nije mala. Ali, ako znamo da danas na ovom području živi i školuje se oko 100.000 učenika, onda ne možemo biti zadovoljni, tim prije što od ovih 10.000 učenika otprilike jedna četvrtina je prisustvovala nastavnim časovima iz istorije, dok su ostali dolazili na nastavne časove iz biologije, likovnog vaspitanja i drugih predmeta. Još uvijek ima nastavnika koji su potpuno nezainteresovani za ovaj rad.

Trudeći se da približimo škole muzeju, preduzimajući razne mjere u cilju omasovljenja našeg rada sa školskom omladinom, mi smo nastojali da otkrijemo uzroke pasivnog držanja i inercije većeg broja nastavnika. Još prije pet godina organizovali smo jednu anketu na tu temu koju smo uputili svim školama na ovom području. Dobijeni i sređeni odgovori ukazali su nam da su uzroci zbog kojih mnogi nastavnici ne dovode učenike u muzej slijedeći:

- 1) Za mnoge škole, posebno one udaljenije, ozbiljan problem predstavlja prevoz učenika. Teško je za veće grupe učenika koristiti redovan gradski sobračaj, dok je angažovanje specijalnih autobusa skupo, a škole nemaju za to potrebna finansijska sredstva.
- 2) Posjete muzeju mogu se organizovati isključivo u suprotnoj školskoj smjeni. Za mnoge nastavnike to je veliko opterećenje i gubitak vremena.
- 3) Mnogi nastavnici smatraju da nisu dovoljno stimulisani za ovaj rad.
- 4) Nekima ne odgovara radno vrijeme muzeja.
- 5) Izvjesne poteškoće predstavlja i naplaćivanje ulaznice i troškova prevoza od učenika.

Zemaljski muzej učinio je ono što je bilo u njegovoj moći da se ove poteškoće, ako ne otklone, a ono makar ublaže. Tako smo ispoljili maksimalnu elastičnost kad je u pitanju naše radno vrijeme, a uveli smo i jedan besplatan dan u nedjelji, to je subota, dakako ne samo za učenike nego za sve posjetioce uopšte. Razumije se Muzej nije mogao riješiti pitanje organizacije i finansiranje transporta učenika, kao ni stimulisanje nastavnika za ovaj rad.

Put kojim mi danas idemo u Zemaljskom muzeju, kad je u pitanju obavezni rad sa školskom omladinom, nesumnjivo je efikasan, ali spor. Smatram da će se maksimalno korištenje muzeja u nastavi moći ostvariti tek onda kad se to zacrta kao obavezno u nastavnim planovima i programima svih naših republika i kada zajednice obavezno prihvate obavezu da finansiraju ovaj rad. A za to je potrebna zajednička akcija svih muzeja na jugoslovenskom nivou. Možda je i ovo prilika za otpočinjanje te akcije.